

Türk Futbol Hakemlerinin Karar Verme Stillерinin Klasmanlarına Ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi

Ömer Ufuk UZUNOĞLU¹   Metin ŞAHİN²   İ. Bülent FİŞEKÇİOĞLU²

¹ Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya

² Selçuk Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Konya.

Yazışma Adresi: İ. B. Fişekçioğlu, Alaaddin Keykubat Kampüsü, 42079, Selçuklu, Konya.
E-mail: Bfisekcioğlu@selcuk.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada futbol hakemlerinin, karar vermede özsayı ve karar verme stillerinin; yaş gruplarına, mesleklerine, gelir düzeylerine, öğrenim durumlarına, klasmanlarına, medeni durumlarına, futbol oynayıp oynamadıklarına, ailede hakem olup olmadığına ve taraftar baskısına göre farklılaşma gösterip göstermediğinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın örneklemini Türkiye futbol liglerinde görev alan FİFA, FİFA yardımcı, süper lig, süper lig yardımcı, A klasman, B klasman, C klasman, C klasman yardımcı, bayan ve il hakemlerinden tesadüfi örneklem yoluyla seçilen Türkiye'nin çeşitli illerinde görev yapan toplam 322 hakem oluşturmaktadır.

Araştırma sonucunda, hakemlerin yaşları ile kaçınan karar verme stili; meslek grupları ve gelir düzeyleri ile özsayı, dikkatli ve kaçınan karar verme stilleri; öğrenim durumları ile kaçınan karar verme stili; klasmanları ile kaçınan ve erteleyici karar verme stilleri; medeni durumları ile kaçınan karar verme stili; taraftar baskısı ile kaçınan ve panik karar verme stilleri arasında anlamlı düzeyde farklılık tespit edilmiştir ($p < 0,05$).

Gelir düzeyi düşük hakemlerin karar verirken yetersizlik, başaramama gibi kaygı verici süreçleri daha fazla yaşamaları ve görevlerini başkalarına bırakma eğiliminde olmaları; reddedilme kaygısı, insanlarla ilişki kurmaktan kaçınmaları ile düşük yaşam standartlarına bağlı konsantrasyon eksikliğinden kaynaklanabilir.

Hakemlerin klasmanları yükseldikçe, hedefleri koyarken kendi donanımlarını fark etmeleri, eldeki imkanlara göre en uygun kararı vermeleri, verdiği kararlara duyduğu saygı ve güven; daha fazla müsabakaya çıkmaları, çok sayıda pozisyonla karşılaşmaları ve bunların getirdiği deneyim ile bilgi birikimine bağlı olabilir.

Taraftar baskısından etkilenen hakemlerin kendilerini zaman baskısı altında hissetmeleri, bir an önce sonuca ulaşma çabası içinde olmaları, panik davranış sergilemeleri ve karar vermelerindeki tutarsızlık: ev sahibi takım seyircisinin fazla olmasından, takımdaki yıldız oyuncu baskısından etkilenmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hakemler, Hakemlik, Karar Verme

Investigation Styles of Decision Making of Turkish Football Referees According to Their Classifications and Some Variables

ABSTRACT

In this study, It is aimed that investigating football referee's self-esteem and decision styles have whether or not showed differences according to age groups, occupation, income levels, educational situations, classifications, marital statues; or played football, been a referee in the family and showed differentiation to supporters' pressure.

Research samples are composed of totally 322 referees serving in various cities of Turkey, chosen by random sampling among the people who are working as FİFA, FİFA Assistant, Super League, Super League Assistant, Classification A, and Classification B, Classification C, Classification C Assistant, Ladies and Regional referees.

According to the research, differentiation at meaningful level, has been determined between the age of referees and styles of buck-passing decision; Occupational level, income levels and self-esteem, carefulness and buck-passing decision; educational status and buck-passing decision styles; classification and buck-passing and procrastination; marital status and buck-passing decision styles; supporter' pressure and buck-passing and hyper vigilance ($p < 0,05$).

More confrontation of worrying processes like being unsuccessful and insufficiency in deciding of low income referees, and their tendency of leaving their duty to others can be generated from worrying of refusal, avoidance of establishing relationship with people and lack of concentrations depending on low living standards.

As classifications of referees increase, realizing their background while they put the target, making best possible decision existing possibilities, feeling respect and trust to the decision he made can be depended on managing more matches, meeting various number of positions, the experiences accumulated knowledge those brought.

Feeling of under the time pressure of referees affected by supporters pressure, being in an effort to reach a decision in a short time, exhibiting panicking behaviors and inconsistency in deciding can be considered generated from being outnumbered of supporters of home team and generated from affection of pressure of star players in the team.

Key words: Referees, Referation, Decision making

GİRİŞ

Hakem: müsabakalarda kazanılan sayıları tespit etmek, kuralları uygulamak ve uygulatmak, kurallara uymayanları cezalandırmakla görevlendirilmiş kimsedir (Durna 1997).

Hakem kararlarını en süratli şekilde veren, haklıyı haksızı saniyede ayıran, çok kısa bir anda gördüklerini yorumlayıp kurallar çerçevesinde neticelendiren, en önemlisi dönüşü olmayan kararlar veren bir benzetme yapacak olursak spor hakimleridir. Hakim ile hakem arasındaki en önemli fark zamansal açıdan değerlendirme ve düşünme süreleridir.

Bir futbol maçının güzel, heyecan verici, Fair Play ilkeleri içersinde, bol gollü geçmesinde, bitmesinde veya düzensiz, olaylı, kavgalı bir hava içersinde oynanmasında hakemin rolü son derece önemlidir (Orta 2000).

Willis ve Campbell (1992) “Karar vermek bilişsel ve önemli bir süreçtir” demiştir. Müsabaka anında pozisyon gereği verilecek kararda yetkili tek kişi hakemdir. Karar sporcular tarafından da alındığı için, bu karara sahip çıkma, onu benimseme söz konusudur (Tiryaki 2000).

MATERYAL ve METOT

Bu çalışmanın evrenini Türkiye futbol liglerinde görev alan; FIFA, FIFA yardımcı, Süper lig, Süper lig yardımcı, A klasman, B klasman, C klasman, C klasman yardımcı, Bayan ve İl hakemleri oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise bu evrenden tesadüfi örneklem yoluyla seçilen Türkiye'nin çeşitli illerinde görev yapan; 1 FIFA, 1 FIFA yardımcı, 15 süper lig, 15 süper lig yardımcı, 19 A klasman, 30 B klasman, 40 C klasman, 61 C klasman yardımcı, 110 il hakemi ve 30 bayan hakem oluşturmaktadır.

Bu çalışmada futbol hakemlerine, geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmış olan “Melbourne karar verme ölçeği I-II” uygulanmıştır. Melbourne Karar Verme Ölçeği: Orijinali Mann ve Diğ. (1998) tarafından geliştirilmiş olan Melbourne Karar Verme Ölçeğini, (Melbourne Decision Making Questionary) Deniz (2004), Türkçe'ye uyarlayarak geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapmıştır.

Melbourne Karar Verme Ölçeği iki kısma ayrılmaktadır. I. kısım: Karar vermede özsaygıyı (kendine güven) belirlemeyi amaçlamaktadır. Altı maddeden oluşmakta ve üç maddesi düz, üç maddesi

ters yönde puanlanmaktadır. Puanlama maddelere verilen “Doğru” yanıtı 2 puan, “Bazen Doğru” yanıtı 1 puan, “Doğru Değil” yanıtı 0 puan şeklinde yapılmaktadır. Ölçekten alınabilecek maksimum puan 12'dir. Yüksek puanlar karar vermede özsaygının yüksek olduğunun göstergesidir. II. Kısım ise 22 maddeden oluşmakta ve karar verme stillerini ölçmektedir. Dört alt faktörü bulunmaktadır (Deniz 2004).

1. Dikkatli Karar Verme Stili: Bireyin karar vermeden önce özenle gerekli bilgiyi araması ve alternatifleri dikkatlice değerlendirdikten sonra seçim yapma durumudur.

2. Kaçınan Karar Verme Stili: Bireyin karar vermektan kaçınması, kararları başkalarına bırakma eğiliminde olması ve böylece sorumluluğu bir başkasına devrederek karar vermektan kurtulmaya çalışma durumudur.

3. Erteleyici Karar Verme Stili: Bireyin kararı geçerli bir neden olmaksızın sürekli erteleme, geciktirme ve sürüncemede bırakma durumudur.

4. Panik Karar Verme Stili: Bireyin bir karar durumu ile karşı karşıya kaldığında, kendini zaman baskısı altında hissederek aceleci davranışlar sergileyip çabuk çözümlere ulaşma çabası durumudur.

İstatistiksel Analiz: Verilerin değerlendirilmesinde ve hesaplanmış değerlerin bulunmasında SPSS 10.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Normallik sınavına göre, normal dağılım gösteren veriler için parametrik testlerden bağımsız gruplarda t testi, normal dağılım göstermeyen veriler için nonparametrik testlerden Kruskal Wallis H testi ve Mann Withney U testleri kullanılmıştır. Varyans homojenliğine göre ise Post Hoc Multiple Comparisons testlerinden Tamhane ve Tukey testleri kullanılmıştır. Bu çalışmada hata düzeyi 0.05 olarak alınmıştır.

BULGULAR

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan hakemlerin karar verme stillerine ilişkin alt boyutlarından kaçınanlık durumu yaş ve öğrenim bakımından; özsaygı, dikkatli, kaçınan durumu meslek ve gelir düzeyi bakımından karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($P < 0,05$). Diğer karşılaştırmalarda ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($P > 0,05$).

Ayrıca araştırmada karar verme ile ilgili değişkenlerin; klasman, medeni durum, futbol oynayıp oynamadığı, ailede hakem olup olmadığı ve taraftar baskısına göre ilişkileri de karşılaştırılmıştır.

Tablo 1. Karar verme ile ilgili değişkenlerin yaş, meslek, gelir düzeyi ve öğrenim durumu bakımından karşılaştırılması.

Değişkenler		Chi-Square	df	P
YAŞ	Özsaygı	8,506	4	0,075
	Dikkatli	8,125	4	0,087
	Kaçıngan	19,445	4	0,001
	Erteleyici	4,715	4	0,318
	Panik	5,484	4	0,241
MESLEK	Özsaygı	16,158	5	0,006
	Dikkatli	24,063	5	0,001
	Kaçıngan	19,209	5	0,002
	Erteleyici	8,606	5	0,126
	Panik	10,356	5	0,066
GELİR DÜZEYİ	Özsaygı	16,502	4	0,002
	Dikkatli	21,471	4	0,001
	Kaçıngan	28,405	4	0,001
	Erteleyici	8,070	4	0,089
	Panik	5,005	4	0,287
ÖĞRENİM DURUMU	Özsaygı	7,932	5	0,160
	Dikkatli	4,519	5	0,477
	Kaçıngan	13,160	5	0,022
	Erteleyici	8,288	5	0,141
	Panik	3,497	5	0,624

Tablo 2. Araştırmaya katılan hakemlerin karar verme stillerinden özsaygı, dikkat, kaçıngan, erteleyici ve panik alt boyutlarının medeni durum bakımından karşılaştırılması.

Değişkenler	Medeni Durumu	N	Sıra ortalamaları	Z	P
ÖZSAYGI	Evli	92	166,56	-0,667	0,505
	Bekar	230	159,48		
DİKKATLİ	Evli	92	148,06	-1,657	0,098
	Bekar	230	166,88		
KAÇINGAN	Evli	92	139,78	-2,657	0,008
	Bekar	229	169,52		
ERTELEYİCİ	Evli	92	160,16	-0,167	0,867
	Bekar	230	162,04		
PANİK	Evli	92	172,12	-1,342	0,180
	Bekar	230	157,25		

Tablo 2 incelendiğinde, araştırmaya katılan hakemlerin karar verme stillerinden kaçınganlık alt boyutunun medeni durum bakımından karşılaştırılmasında evli olan hakemler ile bekar olan hakemler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($P < 0,05$). Bu karşılaştırmada ise evli olan hakemlerin kaçıngan puanı bekar olan hakemlerin kaçıngan puanlarından daha düşüktür. Diğer karşılaştırmalarda ise kaçıngan puanları bakımından medeni durumlar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($P > 0,05$).

Araştırmaya katılan hakemlerin; karar verme stillerinden kaçıngan alt boyutunun hakem klasmanları bakımından karşılaştırılmasında İI hakemleri ile B klasman hakemler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($P < 0,05$).

Tabloda da görüldüğü gibi araştırmaya katılan hakemlerin karar verme stillerinden erteleyici alt boyutunun hakem klasmanları bakımından karşılaştırılmasında B klasman ile C klasman ve İI hakemleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($P < 0,05$). Bu karşılaştırmalarda ise B klasman hakemlerin erteleyici puanları C klasman ve İI hakemlerinin erteleyici puanlarından daha düşük olduğu bulunmuştur. Diğer karşılaştırmalarda ise erteleyici puanlar bakımından hakem klasmanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($P > 0,05$) (Tablo 3).

Tablo 3. Hakemlerin karar verme stillerinin hakem klasmanları bakımından çoklu karşılaştırılma sonuçları

Değişken		F	P
KLASMAN	ÖZSAYGI	1,18	0,32
	DİKKATLİ	2,54	0,01
	KAÇINGAN	2,66	0,01
	ERTELEYİCİ	2,13	0,04
	PANİK	1,99	0,06

Tablo 4. Araştırmaya katılan hakemlerin karar verme stillerinden özsaygı, dikkat, kaçınan, erteleyici ve panik alt boyutlarının taraftar noktasında hakemleri etkileyip etkilemediğine göre karşılaştırılması.

Değişkenler	Taraftarlar	N	Ortalama	Std. Sapma	Ortalamaya ait standart hata	t	P
ÖZSAYGI	Az etkiliyor	14	10,86	1,17	0,31	-0,726	0,468
	Etkilemiyor	308	11,10	1,25	0,07		
DİKKATLİ	Az etkiliyor	14	9,29	2,27	0,61	0,420	0,681
	Etkilemiyor	308	9,03	2,11	0,12		
KAÇINGAN	Az etkiliyor	14	3,21	1,72	0,46	2,385	0,018
	Etkilemiyor	307	2,02	1,84	0,11		
ERTELEYİCİ	Az etkiliyor	14	2,71	1,14	0,30	1,624	0,105
	Etkilemiyor	308	1,90	1,86	0,11		
PANİK	Az etkiliyor	14	2,64	2,13	0,57	2,173	0,031
	Etkilemiyor	308	1,56	1,81	0,10		

Araştırmaya katılan hakemlerin karar verme stillerinden özsaygı, dikkat, kaçınan, erteleyici ve panik alt boyutlarının hakemlerin futbol oynayıp oynamamalarına göre karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($P>0,05$).

Araştırmaya katılan hakemlerin karar verme stillerinden özsaygı, dikkat, kaçınan, erteleyici ve panik alt boyutlarının ailede hakem bulunup bulunmamasına göre karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($P>0,05$).

Tablo 4 incelendiğinde, araştırmaya katılan hakemlerin karar verme stillerinden kaçınanlık ve panik alt boyutları noktasında karar verme bakımından taraftarların hakemleri etkileyip etkilemedikleri incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($P<0,05$).

TARTIŞMA

Araştırmaya katılan hakemlerin Yaş gruplarına göre sadece karar vermede kaçınanlık açısından anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir. 18-25 yaş hakemlerin kaçınan puanlarının, 26-30 yaş ve 36-40 yaş hakemlerin kaçınan puanlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Dolayısı ile genç hakemlerin, karar verme aşamasında büyük yaş gruplarındaki hakemlere göre karar verme sorumluluğundan kaçma eğilimi gösterdikleri söylenebilir.

Demirbaş (1992) da yapmış olduğu çalışmada, yaş ilerledikçe karar verme yeteneğinde artış olduğunu ve kararların daha bağlayıcı olduğunu belirtmiştir.

Gelir düzeyleri ile özsaygı puanları ortalamaları karşılaştırıldığında, sadece geliri 600 ve altı hakemlerle, geliri 1501-2000 olan hakemler arasında anlamlı bir farklılık görülmüştür. Bu çalışmada hakemler gelirlerine göre; dikkatli ve kaçınan puanları kıyaslandığında; geliri 600 ve altı olan hakemlerin, geliri 601-1000, 1001-1500 ve 1501-2000 olan hakemlere göre daha dikkatli olmalarına rağmen, karar verme aşamasına geldiklerinde sorumluluk almaktan kaçınıp, insiyatifi başkalarına bırakma eğiliminde oldukları söylenebilir.

Hakem klasmanları ile, kaçınan karar verme puan ortalamaları karşılaştırıldığında; il hakemleri ile B klasman hakemler arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Bu bulgulara göre; B klasman hakemleri karar verme konusunda il hakemlerine göre kendilerine olan inanç ve güvenleri tam olduğundan sorumluluğu üstlenip, en doğru sonuca ulaşma eğiliminde oldukları söylenebilir. Avşaroğlu (2007) da yapmış olduğu çalışmada; özgüvenin, kaçınan karar verme ile negatif yönde bir ilişkisi olduğunu belirtmiştir.

Futbol hakemlerinin medeni durumları ile kaçınan puan ortalamaları ele alındığında, evli hakemlerin puan ortalamalarının, bekar hakemlerin puan ortalamalarından düşük olduğu gözlenmiştir.

Araştırmaya katılan hakemlerin taraftar baskısından etkilenip etkilenmemelerine göre, karar verme stillerinden kaçınan ve panik alt boyutlarında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Nevill ve ark (2000) yapmış oldukları çalışmada, hakemlerin yoğun taraftar baskısı altında, deplasman

takımlarının oyuncularının oyundan atılması ve ev sahibi takımlarının penaltı kazanması gibi avantajları, seyirci sayısının fazla olduğu takım lehine kullandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca yoğun taraftar baskısının olduğu durumlarda deneyimli hakemlerin, duygusal durumlarını kontrol etmede daha iyi olduklarını ve stresli ortamlarda karar verirken göreve özgü bilgiyi temel aldıklarını ifade etmişlerdir.

Bir başka çalışmada hakemlerin ev sahibi takımların lehinde karar verdikleri kanısına ulaşılmıştır (Lane ve ark 2006).

KAYNAKLAR

1. Aşaroglu S (2007) *Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Özsaygı, Karar Verme Ve Stresle Başa Çıkma Stillerinin Benlik Saygısı ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı Doktora Tezi, Konya.
2. Demirbaş H (1992) *Suçlu ve Suçlu Olmayan Ergenlerin Karar Verme Davranışlarının Karşılaştırılması*, Yüksek lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
3. Deniz ME (2004) *Investigation of the Relation Between Decision Making Self-Esteem, Decision Making Style And Problem Solving Skills of University Students*, Eurasian Journal of Educational Research. Vol: 15. 23-35.
4. Durna E (1997) *Türkiye’de Futbol ve Hakem*, Yıldızlar Matbaacılık, İstanbul.
5. Lane AM, Nevill AM, Ahmad NS, and Balmer N (2006) *Soccer Referee Decision- Making: “Shall I Blow The Whistle?”*, Journal of Sports Science and Medicine, 5.
6. Nevill, A. M. , Balmer. N. J. ve Willimas A. M.(2000) *The influence of crowd noise and experience upon refereeing decisions in Football*, Psychology of Sport And Exercise Elsevier Science.
7. Orta L (2000) *Dünya’da ve Türkiye’de Futbol Hakemliğinin Başlangıcı ve Gelişimi Semineri*, Onsekiz Mart Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, Çanakkale.
8. Tiryaki Ş (2000) *Spor Psikolojisi*, Eylül Kitap ve Yayınevi, Ankara.